

É Romani Glinda

Den romska spegeln

september-oktober

Nr 5–2012

Pris 90 kronor

Resandefestival
i Stockholm!

I Förintelsens fotspår

Bob har ordet

Det är höst och melankolin står som spö i backen. Löven gulnar och det konstant vått eller fuktigt. Det blir allt mörkare och inget verkar bli bättre, varken här i Sverige eller i Europa. Alla pratar och det skrivs underlag och man fattar beslut, men ute i verkligheten ser allt ut som det alltid har gjort. Romer får inte tanka på bensinmackar i Sverige, inte om de klär sig i finsk-romska kläder i alla fall. Och regnet bara faller.

É Romani Glinda har varit på studiere-sa i Polen. Med stöd av Forum för levande historia som också arrangerade evenemanget reste delar av föreningen till olika platser i Polen där romer varit under Andra världskriget, bland annat Lodz, Chelmno, Tarnow och Birkenau. Resan var avsedd för romer. Tanken var att lyfta fram den romska Förintelsen och med på resan fanns det romer från de fem olika grupperna.

Nu är jubileumsåret snart till ända. Pengarna har flödat ut till olika manifestationer och olika evenemang som ska understryka den romska närvaron i landet och belysa den romska kulturens betydelse. Än är inte året slut, än väntar en hel del aktiviteter för att fira 500-årsjubileet av den romska närvaron i landet. Många myndigheter och förvaltningar har bjussat på utställningar och seminarier, många romska organisationer har fått en del av den ekonomiska kaka som finns i år och har kunnat genomföra romska aktiviteter för och med romer. Även de resande har fått sin beskärda del av kakan och har kunnat synliggöra sig och sin kultur på olika platser i landet. Nu senast med en tredagarsfestival i Stockholm där man hade seminarier, teater och massor av musik.

Även vi fick en beskärpd del av den 500-åriga kakan och kunde medverka på årets bokmässa i Göteborg. Det kändes bra, även om det regnade varenda dag vi var där. Vi kunde lyfta både tidningen, romsk litteratur och den hemsida för jämställdhet bland de nationella

É Romani Glinda

Egnahemsvägen 58
141 37 Huddinge

Telefon:

+46 (0)8-779 40 31
+46 (0)70-712 39 91

E-mail: info@romaniglinda.se

Webadress: www.romaniglinda.se

Postgiro: 19 54 82-5

Ansvarig utgivare

och chefredaktör: Fred Taikon

Redaktion: Maja-Lena Taikon,

Rosario Ali Taikon

Bengt O Björklund

Veronika Portik

Mia Taikon

Tipsa oss

Vi tar gärna emot material till tidningen, samt tips om olika evenemang på samtliga romanédialekter, antingen via vanlig post eller via e-posten: red@romaniglinda.se

minoriteterna som vi driver. Själv sprang jag som en skållad råtta de första dagarna för att hinna med alla intressanta seminarier och föredrag med anknytning till de ämnen vi är intresserade av, jämlikhet, mänskliga rättigheter och naturligtvis litteratur som rör både romer och andra minoriteter. Hann givetvis med lite eget botaniserande, hamnade bland annat på ett seminarium om en av 1900-talets mest märkliga personer, Ludwig Wittgenstein. En jude som föddes i en av Österrikes rikaste familjer innan första världskriget, en man som lämnade allt bakom sig och som skrev 1900-talets mest omvälvande bok i filosofi: Tractatus. Tre av hans bröder begick självmord.

Och visst var det härligt med matchen mot Tyskland i VM-kvalet. Själv förbannar jag mig och min besvikelse över att ha bytt kanal efter 4-0 och missat en av de största upphämtningar ett svenskt landslag har gjort någonsin. Men kanske är det så, att man måste vara alert även

Innehåll:

Debatt	sid. 3
Vernissage i Malmö	sid. 4-5
Resan till Polen	sid. 5-8
Raul Wallenber 100 år	sid. 9
Romsk festival	sid. 10-11
Resandefestival	sid. 12-13
Romskt nätverk	sid. 14
Bakro fyller 10 år	sid. 18
Bakro	sid. 19
Bokmässan i Göteborg	sid. 20-23
Jamis på bokmässan	sid. 24
Boken om Katrina	sid. 25
Om en samisk kvinna	sid. 25
Dansens hus	sid. 27
Kulturkalas i Göteborg	sid. 28
Skojarberget	sid. 29
Receptet	sid. 30-31

Bilden på framsidan är tagen under den ÉRGs besök i Polen av Rosario Ali Taikon.

Vår bidragsgivare Statens Kulturråd

Tryck: Carlshamns tryckeri

ISSN 1651-3258

när allt verkar gå åt pipan. Man vet aldrig när det kan vända. Det viktiga, tycks mig läxan vara här, är att man aldrig får ge upp. Världen är så full av tappade sugar att den inte behöver fler. Särskilt romer verkar vada i tappade sugar enligt vissa, men så är det inte. Det kokar och bubblar och eldsjälarna avlöser varandra, även om det är höst och allt man vill bara är att dra täcket över sig och invänta ljuset.

Romerna kan påverka

Foto: Christian Bertell

Just nu pågår en nationell satsning för romernas inkludering. Fem kommuner har fått extra resurser för att de ska anstränga sig för att romerna ska komma ut i arbete. Goda exempel från de här fem kommunerna ska sedan spridas runt om i landet.

Men det finns ingen anledning att romerna i andra kommuner ska nöja sig med att vänta hur det kommer att bli; vilka resultat pilotkommunerna uppnår och vilka framgångsfaktorer är genomförbara också på andra håll. Minoritetslagens grundskydd gäller i hela landet redan nu och alla kommuner har vissa skyldigheter gentemot sin romska befolkning.

Det är fullt möjligt att kontakta kommunpolitiker i sin hemkommun och fråga rent ut: vad har du gjort för att romerna ska kunna komma ut i arbete? Eller man kan inleda att fråga vad politikern i fråga vet om lagen om nationella minoriteter och får man ett svar i stil med: ”vi behandlar alla lika” kan man kanske dra en slutsats att just den här politikern ännu inte hunnit läsa lagen som trädde i kraft för två och ett halvt år sedan. Politikernas kontaktuppgifter hittar man på kommunernas hemsidor.

En konkret sak som skulle underlätta för just romska kvinnors inträde till studier och arbete är förskoleavdelningar där det finns romsk personal. Något extra statsbidrag får inte kommunerna för att arbeta med romska frågor, men alla ska ju ha rätt till barnomsorg. Att organisera

verksamheten så att romska barn placeras i samma avdelningar där till exempel en barnskötare med romsk kulturkompetens arbetar handlar om inställning. Förskolefrågor beslutas i kommunernas förskolnämnd. Man kan höra av sig till ordförande och fråga hur han/hon anser om det här.

På riksnivå kan man kontakta riksdagsledamöter och fråga dem hur de har tänkt lösa frågan om studiefinansiering för romer som redan har gjort några försök att studera och skaffat sig studieskulder hos CSN. Att få studera med försörjningsstöd är en tillfällig lösning som vissa kommuner tillämpar men det gäller inte överallt. Det är inte heller någon bra lösning eftersom man måste redogöra för sin privata ekonomi i minsta detalj.

Tillgång till utbildningsplatser är också en fråga som måste lösas på riksnivå. Att ge mer pengar till kommunal vuxenutbildning löser inte romernas studieproblem, för Komvux som skolform passar för sådana studeranden som redan vet hur man studerar. Folkhögskolan med sina små studiegrupper och frihet att välja undervisningsmetoder lämpar sig bäst för romer. Det har den enda romska folkhögskolan i Norden, Agnesbergs folkhögskola, redan bevisat. Romer får både arbete och går till högre studier om de får studera i en skolform där man kan hantlera elevernas olika utgångslägen.

Alltså fråga till riksdagsledamöter: vad har du gjort för att romerna ska få tillgång till vuxenutbildning? Har han/hon

tagit reda på vilken skolform fungerar bäst för just romer?

De här förslagen är inte svåra att förverkliga för alla romer som jag känner är mycket duktiga på att prata. Och man behöver inte heller använda så mycket tid till de här kontakterna om man hjälps åt.

Marjaana Lehmonen Nilsson
Samordnare för nationella minoriteter i
Haninge kommun

Har du något viktigt att säga? Har du blivit illa behandlad eller upptäckt något som inte borde vara tillåtet?

Skriv då gärna några rader så kan vi publicera det på denna sida.

Skriv till:
info@romaniglinda.se

Rapparen
Dusan
Marinkovic
från Malmö
och tecknaren
Alisa
Didkovsky från
Florida.

Muri Romani Familja

Med allvar, humor och en hel del attityd ger unga aktivister, musiker, tecknare och fotografer från Malmö och världen sin bild av samtida romsk kultur.

Den 13 oktober öppnade utställningen där bland annat 14-åriga rapparen Dusan Marinkovic från Malmö och tecknaren Alisa Didkovsky som är bosatt i Florida.

Text och foto: Bengt O Björklund

Enligt principen Ingenting om oss utan oss! uppmärksammar Malmö Museer i samarbete med Rörelsen Gatans Röst och Ansikte (RGRA) att 2012 är 500-årsjubileum för romsk närvaro i Sverige.

Det var fullt i utställningslokalerna och i foajén där det bjöds på cider och bakverk. Det bjöds även på musik av Robert Shoko Vävström och Kosta Buncic.

Medverkar i utställningen gör Dusan Marinkovic från Malmö, Alisa Didkovsky från USA, Elena Nazare, fotograf från Rumänien, Laura Halilovic, fotograf från Italien, Sabedin Zejnulovski från den lilla byn Surcin i Serbien och hans kusin Mirsad Sahiti från Ungdomscentralen i Malmö.

Projektledare är Fredrik Elg.

Museichefen Göran Larsson öppnade vernissagen.

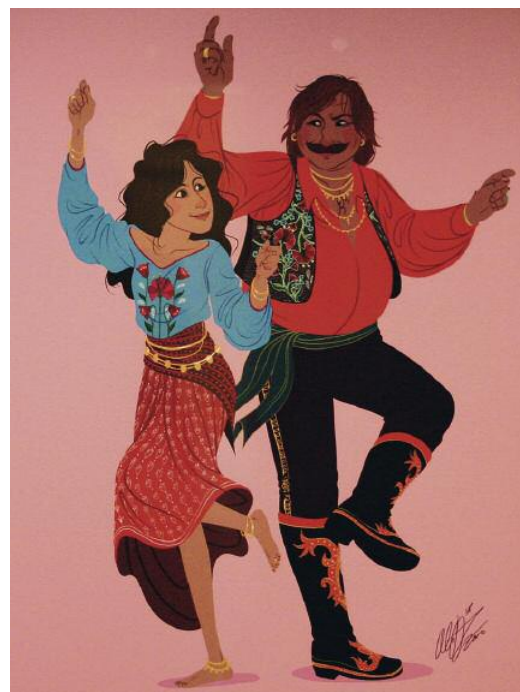
– Vi är glada över att vi kan följa upp vårt samarbete med romerna i Malmö med denna utställning. De romska organisationerna här i staden har varit med och stöttat oss i arbetet. Vi har haft många evenemang i år här i Malmö, alla initierade av romska organisationer. Detta är en liten pusselbit i detta. Vi vill vara öppna för det som formar vår samtid, sade Göran Larsson.

Dagens konferencier var Marian Wydow.

– Det ligger många goda intentioner bakom denna utställning, sade han.

Han presenterade Alisa Didkovskysom. En liten tunn 22-årig tjej av ryskt och judisk härkomst med rötter i Ukraina, men numera bosatt i Florida dit hon flyttade med sina föräldrar när hon bara var några månader gammal.

Sitt intresse för det romska folket fick hon när hon fick tag i en romsk sångbok

och började ta reda på mer och mer om detta folk.

– Med mina teckningar vill jag visa upp den intima sidan av dessa fantastiska människor, sade hon.

Den 14-åriga rapparen Dusan Marinkovic från Malmö har bland annat bidragit till utställningen med en hiphop-version av den romska nationalsången. Han berättade om det engagemang som han lyfter fram i sitt rappande.

– Jag vill gärna berätta om romernas situation idag, inte om hur det var när vi hade häst och vagn. Med min musik vill jag överbygga alla klyftor på ett positivt sätt.

Men det finns de som kritiserar det han gör.

– Men jag kommer att fortsätta att

kämpa mot fördomar och diskriminering.

Föreningen Gatans röst och ansikte har betytt mycket för Dusan.

– Utan dem hade jag inte varit här idag. Det var de som aktiverade mig från första början. De gav mig möjlighet att spela in min musik, berättar han.

Han skriver och sjunger sina låtar själv.

– De handlar bland annat om romernas vardag. Jag började skriva om min egen vardag, men så satte jag det i relation till alla romers vardag i allmänhet.

Dusan drömmer om att en dag kunna utbilda sig till advokat.

– Jag skulle vilja arbeta med mänskliga rättighetsfrågor så att jag en dag kan sätta dit sådana som Sarkozy.

Från Serbien hade Sabedin Zejnulovski kommit för att berätta om ett projekt i

byn Surcin. Hans kusin Mirsad Sahiti från Ungdomscentralen i Malmö var med och tolkade.

– Vi förvandlade vårt område som ligger en bit utanför Belgrad med stöd av vår kommun. Vi har en liten förening och fick hjälp att bygga om hela vårt område.

På en monitor i utställningssalen kan man se hur det såg ut innan och hur det ser ut idag.

– Nu vill vi också satsa på utbildning för våra barn. Det kommer också att ske i samarbete med vår kommun, sade Sabedin Zejnulovski.

Initiativet till att bjuda in Sabedin Zejnulovski var Mirsad Sahitis.

– Jag är stolt över det arbete som han och hans kollegor gör i Surcin, sade han.

MALMÖ MUSEER PRESENTERAR

MURI ROMANI FAMILJA

MIN ROMSKA FAMILJ

13 okt 2012 - 27 jan 2013

Seriozimasa, humoresa taj pherdone inkeripesa den terne aktivisti, muzikantura, so tecknålin taj fotografura anda o Malmö taj anda i juma penge patrétura pa i romani kultura.

Pe kado sikajimo si pa kadala žéne: Dusan Marinkovic (djila rapalij), Alisa Didkovsky (tecknålij), Elena Nazare (fotografkaj), Laura Halilovic (filmo kerel), Malmö – Ungdomscentralen (reporto).

MALMÖ MUSEER
Öppet klockan 10-17
alla dagar
www.malmo.se/museer

i samarbete med

Malmö stad

Woj. Polskiego 82, det romska gettot i Lodz.

I Förintelsens fotspår

På initiativ av Forum för levande historia och i samarbete med ÉRG och ESF-projektet Romané Bućá for en grupp män och kvinnor från Sverige till de utrotningläger i Polen där nazisterna mördade romer under Andra världskriget. Sällskapet bestod av 20 romer från de fem romska grupperna och tanken med resan var att sätta fokus på den romska Förintelsen och hitta ett förhållningssätt till denna mindre kända del av historien som skulle kunna överföras till den svenska skolan och till samhället i stort.

Text: Bengt O Björklund och Mia Taikon **Foto:** Rosario Ali

Sällskapet reste till de platser i Polen där romer förföljdes och mördades under andra världskriget.

Från Forum för levande historias sida ville man att både yngre och äldre romer skulle delta. Detta skulle bli en resa över generationsgränserna där alla tillsammans kan uppleva och lära om historien och diskutera hur historien påverkar situationen idag.

– Vi hoppas att detta kan bidra till en historieförmedling om vad som hände romerna under andra världskriget., sade Joakim von Scheele innan avresan.

Första veckan i september var det så dags. Alla som skulle med hade samlats på Arlanda. En dryg timme senare var de i Warszawa och strax därpå satt de på en buss till Lodz.

Senare på eftermiddagen var det dags för det första av Christer Mattson många

föredrag. Under en vandring i det romska gettot och på den judiska begravningsplatsen talade han den repressiva politik nazisterna förde mot romerna.

– Lodz (Litzmanstadt) hade under den

På stationen i Lodz, Radegast.

senare delen av 1800 talet ca 3 000 invånare, men växte mycket snabbt till 600 000 på grund av industrialismens boom. Lodz var av bland annat geografiska skäl mycket lämplig för produktion, i detta fall textilindustri.

Lodz blev under tiden Europas centrum för filmkultur. De rika familjerna bidrog till detta genom sina stora tillgångar. Många av de kändaste regissörerna i USA fick sin utbildning där.

Efter kriget hade man förlorat 1/3 av befolkningen.

Woj. Polskiego 82 är den adress som 5007 romer haft under tiden de var fångar i ”Zigenarlägret i Litzmanstadt”, ett romskt getto.

– De romer som fanns här hade deporterats dit från Österrike, berättade Christer Mattsson.

Mia Taikon minns.

– Vi stod på innergården och såg hur litet allt är. Vi är bara 25 personer, men innergården känns redan för liten. Hur kan ca 5 000 personer ha levt här i dessa hus som är fallfärdiga. Man kan fortfarande känna av den fattigdom och all den hopplöshet som än i dag inte har lämnat kvarteret.

Fångarna i lägret fick arbeta i textilindustrin. Tyskland behövde uniformer och annat till kriget. Men saker gick inte som de hade tänkt sig. Lägret var tänkt för ca 700 personer, men fylldes snabbt på och situationen blev snart ohållbar.

– Romerna insjuknade i fläcktyfus och på en vecka dog cirka 600 romer. Nu förstår tyskarna att de måste göra något åt situationen och de bestämmer sig för att skicka romerna till dödslägrer i Chelmno.

Sedan besökte gruppen tågstationen i Lodz, Radegast. På en lång vägg som ser ut som en mur finns olika årtal inristade, från 1939 till 1945. Bakom ligger ett museum med namn och årtal på alla som transporterats till Lodz under kriget. Där fanns även fotografier av fångar som arbetade i tygindustrin under övervakning av SS-soldater. Vid stationen fanns även ett stort minnesmärke. Likt stora gravstenar i betong reste de sig mörkt över stationen. Varje gravsten hade ett namn på en av de många läger där nazisterna mördade de oönskade.

När sällskapet kom fram till stationen fick de se en av de vagnar som användes för transport av fångar.

– Det var en märklig känsla att gå in i denna vagn, minns Mia Taikon. Det kändes som om man inte fick någon luft.

Dag två

Dagen därpå reste sällskapet till Chelmno. I byn Chelmno fanns ett slott och kyrka som låg en bit bort. Detta blev ett förintelsläger verksamt från december 1941 till mars 1943, men verksamheten återupptogs från juni 1944 till januari 1945. Man anser att minst 152 000 människor mördades här och cirka 5 000 av dem var romer.

– Den här delen av Polen införlivades med det tyska riket 1940. Man flyttade hit tysk befolkning. Byn delades upp. På ena sidan vägen bodde tyskarna, på den andra sidan bodde polackerna, berättade Christer Mattsson.

Arthur Nebe var befälhavare för Einsatzgruppe B 1941, en mobil insatsstyrka som utförde talrika massaker på civila i Vitryssland. Enligt tillförlitliga beräkningar skall Nebes bataljon ha mördat drygt 45 000 personer.

Samma år får han en instruktion om att de 300 000 judar som finns i olika läger

Monumentet bakom tågstationen. På skyltarna kan man läsa namnet på olika läger.

ska försvinna. Han har ju redan vanan inne så han vet precis vad han ska göra. Nebe stod även bakom idén med gasvagnar som användes i Chelmno. De 17 september 1941 ger Hitler ordern om att nu kan man döda judar för att göra plats för andra i lägren.

– Gasandet i Chelmno började den 8 december 1941 och pågick fram till mars 1943. Man insåg ganska snart att det inte gick att skjuta de 300 000, utan man började experimentera med gas. Redan 1940 har man i detta område tagit livet av sjuka och handikappade med hjälp av en gasbil. Den blev känd bland allmänheten. Det var en täckt lastbil och på den stod

”Kaffehandel”. Den åkte till olika institutioner där man hade mentalpatienter eller andra kroniskt sjuka människor som avlivades. Herbert Lange var chef för detta, berättade Christer Mattson medan gruppen stod utanför kyrkan i Chelmno.

Men det fanns en skillnad i att döda tusentals oönskade patienter mot att döda judar i hundratusental.

– Det fanns från början ingen egentlig plan, utan allt liksom bara växte fram. Från början beställde man tre lastbilar. När de användes på patienter kunde man ibland bara bära in dem, men hur skulle man göra för att få in cirka 70 personer i bilen?

Funderingar vid slottsruninen i Chelmno med kyrkan i bakgrunden.

Vid runinera av kvarnen där man malde skelett och krematoriet. Jorden är helt mättad av benskärvor.

I Chełmno användes bland annat gasvagnar, där kolmonoxid leddes in i lastutrymmet, i vilket offren befann sig.

– Man ledde in offren i slottet där de fick klä av sig. Sedan marscherades de genom en mörk tunnel in i ett väntande ljus. Det var gasvagnen, lastbilen som modifierats för att kunna gasa ihjäl människor, berättade Christer Mattsson.

I september 1944 inleddes Aktion 1005 i Chełmno. Man spränger slottet och judiska lägerfångar straffkommenderades dit för att där gräva upp de förrutnade liken ur massgravarna och därefter kremera dem. Allt för att dölja vad som har hänt. När förintandet återupptogs var det genom kyrkan man marscherade de som skulle mördas. Det var dock inte så effektivt och man tvingades ändra på strategin. Man började deportera fångar till Auschwitz.

Lägerpersonalen läm-

nade Chełmno den 18 januari 1945; två dagar senare anlände Röda armén.

Sällskapet fick nu göra en resa på fyra kilometer med bussen från slottsruinen till den massgrav som låg i utkanten av byn och som kallas för Waltlager. Samma resa som de mördade fångarna gjort. Där fanns tidigare ett krematorium och en kvarn där man malde ner resterna av det som inte brann upp. Hela jorden i det området var helt mättad med benfli-

sor. En mur är numera upprättad runt massgravarna där det sitter minnesplaketter över dödade judar. Inte ett ord om romernas öde här. Sällskapet från Sverige höll en minnesceremoni där Berith Kalander och Kristina Georgesson, barn till överlevande, tände ljus och höll en tyst minut.

Dagen avslutades med middag någonstans på vägen mot Oswiecim.

Fortsättning i nästa nummer...

Minnesceremonin där Berith Kalander och Kristina Georgesson tände ljus och höll en tyst minut.

En död hjälte fyller 100 år

Regeringen har beslutat att i Sverige och internationellt uppmärksamma att Raoul Wallenberg 2012 skulle ha blivit 100 år genom att hedra hans minne med olika evenemang och aktiviteter. Som ett led i detta arrangerade Forum för levande historia en tvådagarskonferens på hotell Birger Jarl i Stockholm.

Text: Bengt O Björklund

Den svenske diplomaten Raoul Wallenberg räddade under andra halvåret 1944 tiotusentals judar i Budapest undan Förintelsen. Hans gärning visar att en människas mod och förmåga kan göra skillnad. Hans gärning är en förebild, inte minst i en tid då fler behöver stå upp mot förföljelse och främlingsfientlighet. Men hans status som hjälte har inte alltid varit självklar i Sverige och den svenska regeringens insatser efter det att Raoul Wallenberg fängslats av Sovjet kan bäst beskrivas som skamligt.

Raoul Wallenberg fängslades av Sovjet 1945 och fördes till det ökända Lubjankafängelset i Moskva. Vad som sedan hände är inte känt och den svenska regeringen kräver fortfarande besked.

Med på konferensen fanns bland annat många forskare inom olika discipliner.

– Det är 260 personer som deltar idag och det visar att Raoul Wallenbergs liv fortfarande väcker intresse, ett intresse som hans minne förtjänar, sade Forum för levande historias chef Eskil Franck när han öppnade konferensen.

När situationen för Ungerns judar bara blev allt värre efter den tyska ockupationen av Ungern 1944 ville den amerikanska regeringens War Refugee Board i Skandinavien skicka en person från det neutrala Sverige för att organisera en räddningsaktion. Samtidigt hade Sveriges legation i Budapest på försommaren begärt

förstärkning för att klara anstormningen av förföljda judar som sökte svenskt skydd efter den tyska ockupationen och deportationerna av judar från östra Ungern.

Kanske var det just den amerikanska kopplingen som gjorde att den svenska regeringen mellan 1945 och 1947 inte lyfte ett finger för att ta reda på vad som hänt Raoul Wallenberg. Kanske är det också därför som Raoul Wallenbergs status som hjälte i USA är så stark.

– Raoul Wallenbergs öde gjorde att jag blev diplomat, sade amerikanska ambassadören i Stockholm, Mark Brezezinski.

Listan på prominenta talare var lång, bland annat talade George Soros, finansman och filantrop. Han var tretton år när nazisterna ockuperade Ungern med planer att mörda landets 800 000 judar.

– Den tiden var viktig för mig. Den formade min syn på världen. Min far såg faran före många andra och visste att vi måste gömma oss och skaffa falska papper. Detta var en positiv sak, att vi kämpade mot det onda.

George Soros träffade aldrig Raoul Wallenberg.

– Men jag kände till honom och alla de hus som fanns under hans beskydd. Hans kamp för judarna var känd.

George Soros är känd för att stötta många olika projekt i Östeuropa till förmån för de allra fattigaste, romerna.

De olika panelerna diskuterade bland

annat regeringens tystnad i fallet Wallenberg under många år och varför det är så svårt att än idag tala om Förintelsen.

I Ungern dröjde det länge innan någon överhuvudtaget började forska i vad som hände under dessa år.

Szabolcs Szita som startat Hungary's Holocaust Documentation Centre berättade om när hans intresse startade.

– Som tonåring hörde jag talas om att man hittat kroppar när man plöjde fälten utanför byn där jag bodde. Jag ville veta mera, men alla sade åt mig att det där ska du inte bry dig om.

Men det bara stegrade hans nyfikenhet.

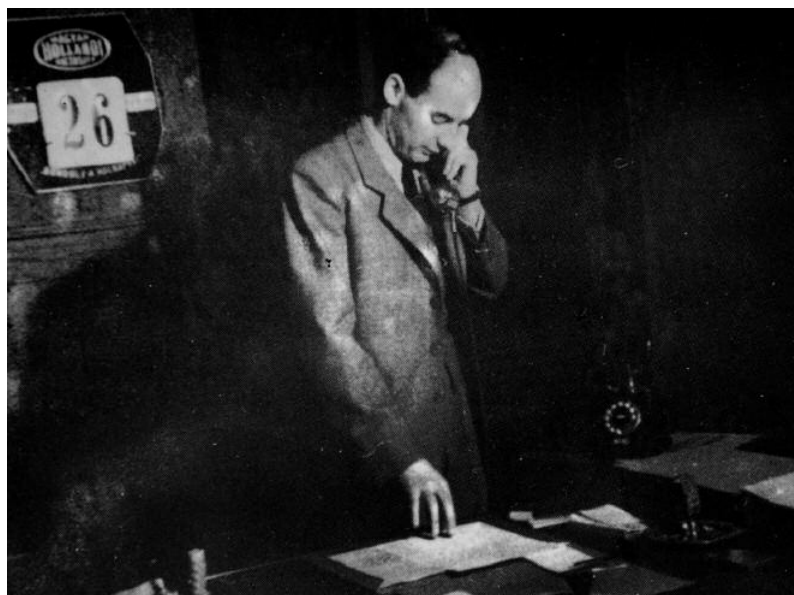
Under de olika paneldebatterna kritiserades Sverige för sin hållning under kriget och mot Raoul Wallenberg.

– Sverige svek Raoul Wallenberg av rädsla för Sovjet, sade journalisten Richard Swartz.

Professor Bengt Jangfeldt undrade vad som hänt Wallenberg om han hade återvänt till Sverige. Förmodligen bestraffad för att inte hade följt diplomatiskt protokoll. Ingrid Carlberg som nyligen gett ut en biografi om Raoul Wallenberg menade att Raoul Wallenberg är en hjälte.

– Men inte den hjälte som Sverige förtjänar.

Journalisten Arne Ruth menade att ingen regering någonsin gör rätt för det rättas skull utan påtryckningar.

Raoul Wallenberg under sin tid i Budapest.

Foto: Thomas Veres, reproduktion: Karl Gabor

Hans Caldaras med vänner.

Roma Festival

Den 27 – 30 september arrangerade Stockholms stadsmuseum en fyra dagars romsk festival tillsammans med Re:Orient och Sveriges Internationella Roma Filmfestival. Programmet bjöd på seminarier, konstutställningar, historiska visningar, dansworkshops för barn, konserter, fest och filmer på det romska temat. Stora delar av programmet var förlagt till Stadsmuseet, några av höjdpunkterna – som Roma Festival Night på lördagkvällen – ägde rum i Kulturhuset.

Text: Birgitta Israelsson **Foto:** Tomas Heimskiöld

Festivalen invigdes i Tessinsalen på Stadsmuseet kl 17 den 27 september. Invigningstalare var Ann-Charlotte Backlund, Stadsantikvarie, samt Domino Kai, projektledare för Roma Festival.

– Museet är stolt över att få uppmärksamma en del av Stockholms historia som rör romerna, som trots 500 års närvaro är ganska okänd, berättade Lotta Backlund.

Domino har många exempel på hur det är att som barn inte vara välkommen på ett fik med sina föräldrar, att inte få gå in i en affär, att föräldrarna inte får tanka sin bil på en bensinstation.

– Vi slog samman våra romska festivaler. Det romska kulturarvet har varit centralt för oss under de 20 år vi har funnits, men nu är det dags att också uppmärksamma de svenska romernas kulturarv, sade Cecilia Hörnell från Re-Orient.

Sabina Baltzar Roth sjöng med sin fantastiska röst som ger oss sköna rysningar. Som barn adopterades hon från sin romska familj till en svensk familj. Hon började söka sina romska rötter senare. Sabine blev känd som sångerska i 2004 års Fame Factory. Genom sin sångkonst har hon bearbetat identitetsfrågor och hittat sina egna uttryck.

Anna Abakunova berättar om forskningsprojektet om romers utplåning i Ukraina. 10 000 tals romer och judar dog i koncentrationsläger i Transnistrien. Utställningen baseras på berättelser från romer som överlevt, projektet har intervjuat ett 20-tal av överlevande romer och judar och har också fått tillgång till originalfoton och dokument.

– Det var svårt eftersom de var skingrade över hela Europa och i Israel. Vi vill

sätta fokus på hur romer har det i Östeuropa och Sovjet idag. Vi måste bevara den romska historien och göra den känd, säger Anna Abakunova.

Den romska minoriteten i majoritetssamhällets skola

Christina Rodell Olgac från Södertörns högskola, vars doktorsavhandling handlar om romska barn och skolan, Skolinspektionens utredare Eva Lantéli och Angelina Dimiter Taikon, föreståndare för Roma kulturklass, talade om skolan.

– Skolinspektionen har bekräftat hur illa det ser ut med romernas språkundervisning i 34 utvalda kommuner, säger Eva Lantéli.

Christina Rodell Olgac, forskare och lågstadielärare:

– Alla föräldrar vill sina barns bästa, men det är inte alltid samma sak som lärarna menar är det bästa.

Angelina Dimiter Taikon berättar varför hon blev lärare.

– Det var inte så roligt när jag gick i skolan. Jag var det enda romska barnet i skolan och så fort som något hände i skolan fick jag skulden för det. Jag valde att bli lärare för att jag tyckte det var roligt att undervisa men också för att jag ville att skolan skulle bli annorlunda för de romska barnen.

Magdalena Astudillo Ordförande i latinamerikansk kvinnoförening för kvinnliga författare och konstnärer menar att det finns ett stort intresse för de här frågorna.

Nu börjar musiken

Hans Caldaras som inleder den musikaliska delen av festivalen. Han varvar sina sånger med berättelser ur sitt liv samt med att locka den romska delen av publiken att sjunga med. Vi andra, som inte förstår texten och inte kan sjunga med, får inför varje låt en introduktion av Hans så vi vet vad den handlar om.

Hans berättar om hur hans familj kom vandrande från Ryssland via Finland och in i norra Sverige där de slog sig ned i Haparanda.

– Ni ska veta, säger Hans med glimten

i ögat, att alla flyktingar som idag kommer till Sverige gör det av skälet att de drömmer och hoppas på ett bättre liv! Annars skulle väl aldrig någon frivilligt välja att flytta till ett land med vinter största delen av året.

Han berättar också ett starkt barndomsminne från 4-årsåldern när polisen rev lägret de bodde i utanför Göteborg, miss-handlade alla vuxna och slog sönder alla vagnar och allt man hade.

Musiken och sångerna är medryckande, vid flera tillfällen uppstår spontan dans bakom stolsraderna längst bak. Hans har med sig tre musiker som han har spelat ihop med länge. Hans Caldaras är en person som värmer och engagerar.

Roma Festival Night

Roma Festivalens höjdpunkt är lördagskvällen på Kulturhuset – Roma Festival Night! Den samlar en stor publik, såväl romer som icke-romer.

Kvällen inleds med en dansworkshop, där de som vill kan få lära sig grundstegen i turkisk-romsk dans. Ülkü Holago är kvällens dansledare tillika konferencier för programmet. Hon är en av få dansare i Sverige som ägnar sig åt den turkisk-romska dansen.

Dansen är mycket speciell, inte helt lätt att hänge med i och takten är en 8/9-delsrytm. Ett trettiotal modiga entusiaster försöker sig på det. Själv väljer jag att se på och applådera.

Dimitri Keiski vann True Talent tävlingen år 2011. Han är en kille som kombinerar popmusiken med den romska musiken på ett alldeles fantastiskt sätt!

Sulukule Roman Orkestrasi kommer från Turkiet och området med samma namn, ett område där de bodde många romer, ett område som nu är rivet. Sulukule Roman Orkestrasi engagerade sig starkt i kampen mot rivningen.

Musiken de bjuder oss på är en mycket turkisktinspirerad romsk musik, medryckande och kraftfull. Det här är ett band som sätter fart på publiken, antingen man väljer att dansa framför scenen eller att stampa takten i stolsraderna.

Dimitri Keiski

Den sångare som kommer in på scenen och som kallas Kobra är en mycket unik person, som kombinerar sången med magdans. Han har resurser för bägge sakerna! Kobra är en publikmagnet.

Altin Kizlar, Guldflickorna är också från Sulukule. De har varit artister i hela sitt liv, började som små med att sjunga på restaurangerna och samla in pengar till familjens mat. Idag är de i mogen ålder men still going strong – very strong. Det är två härliga damer man skulle vilja höra mer av, gärna på en liten familjekrog någonstans på en bakgata i Istanbul.

Det romska Stockholm

Under Roma Festival dagarna gav Stadsmuseet guidade visningar av sina utställningar utifrån ett romskt perspektiv. Gustav Demetri Friberg stod för

Altin Kizlar, Guldflickorna.

guidningen och tog oss till ett utställningsrum om romerna i Sverige. Här finns foton, tavlor och dräkter.

Gustav berättar att det finns fem olika grupper av romer.

– Romerna utvandrade ursprungligen från Indien och kom till Grekland. Det grekiska ordet Atziganoi – zigenare - betyder ”de som håller sig utanför samhället”. Andra använder ordet rom, som betyder ”man, människa”.

Men hur är det med jämställdheten bland romer?

– Ja, men utåt är det så att mannen uppträder som om det är han som är familjens överhuvud och bestämmer, men inåt i familjen är det nog ofta tvärtom att det är kvinnan som bestämmer, säger Gustav. Och det är nog många av oss som lyssnar som känner igen det även från svenska familjer, åtminstone som det var förr.

Sulukule Roman Orkestrasi.

Ralf Novak-Rosengren med sin trio och tre gästmusiker från Södra bergens balalajkor.

Resandefest i dagarna tre!

Mellan den 19 och 21 oktober hölls Nordic Romani Festival i Stockholm. Seminarier och teater inrymdes i Musikmuseet och de brokiga musikföreställningarna gick av stapeln på Stallet. Eldsjäl och ledare för festivalen var Ralf Novak-Rosengren.

Text och foto: Bengt O Björklund

Det var Ralf som fick idén om en Romanifestival förra hösten. Sagt och gjort, efter mycket hårt arbete förverkligades drömmen.

– Vi lyckades. Denna festival är starskott och bekräftelse på att vi ”det bortglömda folket” finns. Vi är här mitt ibland er alla andra. Vi har en lång, lång historia, av både hemskheter, men även en massa fina saker som vi kan dela med oss av.

Och så blev det verkligen. Dagarna var späckade av olika program om resande, om deras kultur, historia och musik. Många av de största förgrundsgestalterna inom resandekulturen var på plats, som Mirelle Gyllenbäck, Eleonor Frankemo, Bennie Åkerfeldt och Bo Hazell.

Under fredagskvällen invigdes festivalen formellt av Ralf Novak-Rosengren och statssekreterare Jasenko Selimovic.

– Det har tagit 500 år att kunna göra denna festival, att kunna visa upp vår kultur, vår historia och vår musik. Jag hoppas att detta är något som kommer att motverka alla diskriminering, sade Ralf.

Jasenko berättade om alla romska evenemang han varit på i år.

– Det har hänt så mycket i år som jag har varit med om.

Han berättar om Balkan och musiken där och om diskrimineringen.

– Men diskrimineringen

ser lika dan ut i hela Europa. Detta trots att de har berikat alla Europas kulturer. Få känner till alla de grymheter som drabbat romer.

Han berättade om arbetet med vitbocken.

– Det är dags att alla får veta den sanna historien, sade han.

Toni Holgersson

Kvällens första uppträdande var Toni Holgerssons. Tillsammans med sin medmusiker Andreas Söderström stod han för ett intensivt och lågmält inslag i kvällen.

Tonis sånger är känsloladdade och vemodiga. De är på något sätt en förlängning av honom själv, ödmjuk och intensiv.

Jasenko Selimovic

Med sin kraftfulla röst sjunger han låtar från sin senaste CD Sentimentalsjukhuset.

Toni Holgersson var en firad artist i början av 90-talet med sin nya skiva fortsätter han sitt lyriska arbete.

Sångerna han sjunger handlar om längtan och om hopp, om död och om kärlek. I sången "Du har droppat bläck i skyn" sjunger han om hur han väntar på sin älskade efter att just ha suttit av ett kortare straff.

Tonis framtoning är både kraftfull och skör.

– Ibland kan jag tycka, säger han från scenen, att fan vad jag låter deppig, men jag kan även sjunga om kärlek, även om den är olycklig, tillägger han med ett leende.

Det finns ett tydligt stråk av amerikansk folksång över Tonis musik.

De är mycket samspelade, Toni och Andreas.

Efter Toni och Andreas var det dags för Seppo fon Palm och Kai Åberg, två finska kale, att inta scenen med gitarr och sång.

Detta är intensivt på ett helt annat sätt, så typiskt finskt på något sätt. Seppo, som bara två dagar tidigare drabbades av en hjärtattack, sjunger ut med hela sitt hjärta.

Ralf Novak-Rosengren

Sedan var det dags för eldsjälens själ, Ralf Novak-Rosengren, att inta scenen med sin trio.

Det är svängig musik i en typisk resandetradition. En tradition som innehåller så mycket och så många olika stilar. Den första sången sjungs på romani.

Publiken är med på noterna och sjunger med och klappar händerna i takt. Ralf är en otroligt populär figur!

I "Rosengrens visa" svänger det om möjligt ännu mer. Texten beskriver resandelivet på ett humoristiskt sätt med glimten i ögat.

Smäktande ballader och halsbrytande musikstycken avlöser varandra.

– Det finns en gemensam musiktradition bland de resande i Norden, berättar Ralf.

Sedan blev det ett skillingtryck innan

Toni Holgersson

Ralf bjöd in några medlemmar från den kända gruppen Södra bergens balalajkor i en ny svängig låt.

Många resande är religiösa, som ett led i detta sjöng Ralf även en sång om Jesus.

Kvällen avslutades med Malik Faltin och Christian Bergström-Faltin.

Kai Åberg och Seppo fon Palm,

Resandeblood

– Vi är nu inne på vårt fjärde år som ett "par", musikern Pelle Jageby och jag, och vi turnerar runt i vårt avlånga land med vår föreställning "Resandeblood" för att berätta om resandefolket, och därmed också om en del av vår svenska historia, berättar Benni Åkerfeldt.

Med föreställningen vill de ge en synpunkt på hur främlingsrädsla och rasism ska tacklas i vår vardag.

– Med "Resandeblood" når vi fram där andra misslyckas. Det har därför hittills blivit omkring 300 föreställningar från Skåne i söder till Hälsingland i norr, säger Benni Åkerfeldt.

Tillsammans med Pelle Jageby satte han ihop en föreställning som kombinerar berättande om den egna kulturen med musik som knyter an till de resande.

– Vi konstaterade att

de olika delarna passade bra ihop, säger Pelle Jageby som inte har någon direkt anknytning till resandefolket – men som ändå känner sig nära besläktad med den tidigare förtryckta minoriteten, säger han.

Duon har gjort många gemensamma uppträdanden.

Under Resandefestivalen gjorde de ännu ett framträdande. Benni Åkerfeldts berättande från scenen är yvigt, pedagogiskt och på något sätt känner man igen sig. Han berättade till slut att han släpper boken "Romer – det ansiktslösa folket i Europa" i november i sin hemstad Mark.

Erik Ullenhag, Roger Hadad, Rosario Ali, Naim Tahiri, Milena Serif och Domino Kai.

Romska frågor i Riksdagen

Nätverket för romska frågor i Riksdagen har nu funnits i två år. Det startade på initiativ av Roger Hadad (fp) som ville se till att de romska frågorna inte försvann, utan allt var med på den politiska agendan. Nätverket är tvärpolitiskt.

Text och foto: Bengt O Björklund

Nyligen arrangerade nätverket ett seminarium för att lyfta romernas villkor i Sverige och Europa samt för att också uppmärksamma 500-årsjubileet för Romaåret i Sverige.

– Vi vill överbrygga glappet efter att Delegationen för romska frågor avslutat sitt arbete. Vi vill stötta romsk media, romska föreningar och de politiker som vill arbeta med frågan. Det är viktigt att vi politiker träffar de romska företrädarna. Det är så vi kan lyfta frågorna i Riksdagen. Vi hoppas vi kan väcka initiativ bland de olika ledamöterna i Riksdagen i alla olika frågor som rör romer. Vi vill tala om det mörka i historien, men framför allt vill vi tala om framtiden, sade Roger Hadad inledningsvis.

Integrationsminister Erik Ullenhag (fp) öppnade berättelsen om regeringens minoritetspolitik i stort och särskilt hur reger-

ingen arbetar med romafrågorna.

– Det är något stort med ett romskt nätverk i Riksdagen, sade han. Nästa steg måste bli romer i det nätverket.

Han menade alltså romska politiker.

Erik Ullenhag talade om Romastrategin som riksdagen beslutade om i februari.

– Vi måste fortsätta att arbeta inom alla områden. Romer måste kunna ha en egen lön och känna trygghet.

Ullenhag talade om de pengar som avsatts.

– Det är inte så mycket pengar, men syftet är att få in ett arbetssätt i de inblandade myndigheternas arbete med romer.

Ullenhag talade även om den fria rörligheten och asylsökande romer från Balkan.

– Vi måste sätta press på de EU-länder som diskriminerar romer, men vi har få verktyg.

Domino Kai talade om de högervindar som blåser genom Europa idag, om människovärde och mänskliga rättigheter.

Efter kaffe talade Naim Tahiri, modersmåslärare från Örebro. Med sig hade han Milena Serif, en av hans tidigare elever.

– Jag har 140 romska ungdomar i veckan i modersmålsundervisning.

Han berättar om hur han fick jobbet och hur efter ett års arbete i en skola hade ett möte med fem rektorer som alla ville att han skulle ge hemspråksundervisning i deras skolor. Idag är Naim en utbildad pedagog.

– Jag är en behörig lärare idag, säger han stolt.

Milena berättade om en förening hon varit med om att starta.

– Vi startade 2003 och idag har vi 170 medlemmar. Tanken är att alla ska ta studenten. 21 av medlemmarna går idag på gymnasiet, 23 har tagit studenten de senaste tre åren

Rosario Ali sammanfattade dagen.

– Det var roligt att höra om situationen i Örebro. Det är viktigt att förstå hur man motiverar romska ungdomar att fortsätta i skolan. Det är viktigt med goda förebilder i det sammanhanget. För det är svårt att motivera romska ungdomar att studera när de vet att de ändå kommer att diskrimineras.

17 kommuner anmälde sitt intresse för att bli pilotkommun.

– 17 av landets 300 kommuner anmälde sitt intresse, är det bra? Har vi råd att låta 100 000 romer åt ett oblikt öde? Har vi råd att inte integrera dem? De måste få samma rättigheter som alla andra har.

Rosario tog även upp regeringens satsningar inom ramen för de pilotkommuner som är med.

– Vi är långt från våra mål. Hatet är normaliserat som på 40-talet. Romernas förtroendekapital måste byggas upp, avslutade Rosario.

Roger Hadad menade att det viktigaste är att det arbete som görs sker i samråd med romerna.

Diskrimineringsombudsmannen (DO) är en statlig myndighet som arbetar mot diskriminering och för allas lika rättigheter och möjligheter.

**diskriminerings
ombudsmannen**

Ny rapport från DO

Romers rättigheter

Diskriminering, vägar till upprättelse och hur juridiken kan bidra till en förändring av romers livsvillkor

Rapporten finns för nedladdning på DO:s webbplats. Där kan du även beställa ditt exemplar av rapporten.

www.do.se

Avén Džiláben

”Kom och sjung”

En musikkväll på Södra teatern

Lördag den 10 november
Klockan 18.00

Genuint svängig och temperamentsfull musik med och utan kontroll. Stark, het, romsk balkanröj, vild östmusik för dans, svettig festmusik som sätter färg på vilken natt som helst! Kom och sjung med de starka romska tonerna från Söder! Från indisk kathakdans till eldig flamenco. Från traditionell romsk dans till jazzig Djangomusik. Slut ögonen och du vet inte längre i vilket land du befinner dig.

Under kvällen uppträder:

Svarta Safirerna med balkanröj från Göteborg

True talentvinnaren Dimitri Keiski

Hans Caldaras och hans jazziga ensemble Roma

Hot band

Sunita Indira Singh och Gabriella Gutarra i en

färgsprakande och temperamentfull resa i dans från

Indien till Spanien

Terné Čerhájá, barndansgruppen med sin

sprudlande rysk-romska dans

The Angelo med sin vilda djangomusik

Jany Schella sjunger traditionella romska låtar

Borzo sjunger och spelar gitarr

Pris: 175 kronor

Övrig information: www.romaniglinda.se

Biljetter finns på www.sodrateatern.com

Programmet är finansierat av
Stockholms kulturförvaltning och statens kulturråd.

Romska kulturdagar

En rad av seminarier om och med romer

Kom lyssna när det passar er

Gratis inträde

Måndagen den 5 november:

Invigning av kulturveckan av integrationsminister Erik Ullenhag. *Tid: 10:00-10:15*

Romska ungdomars framtid

Hans Caldaras föreläser och uttrycker sina tankar om romska ungdomars framtid. Europa och Sverige, har vi råd att fortsätta svika barn och ungdom idag?

Tid: 10:15 - 11:00

Romska barn i skolan.

Naim Tahiri mediator och brobyggare från Örebro berättar om sitt framgångsrika arbete i skolorna med romska barn och ungdomar. *Tid: 11:15- 12:00*

Nationella minoriteter och lärarutbildning

Christina Rodell Olgaç från Södertörns högskola berättar om hur man inkluderar de nationella minoriteterna och hur det påverkar lärarstudenternas syn på och kunskaper om minoriteterna. *Tid: 13:00 - 14:00*

Vad tycker Bakro?

Visning av utställningen "Bakro", en satirserie. Bengt O Björklund berättar om sitt samarbete med tecknaren av Bakro Ulf Lundkvist. Hur kom Bakro till? Samtal: Hur långt kan man driva ett skämt innan man kränker kulturen. *Tid: 14:00- 16:30*

Tisdag den 6 november:

Föreläsning och utställning av romsk litteratur och språk

Fred Taikon föreläser om romsk litteratur, finns den? Är den tillräckligt attraktiv? *Tid: 13:00- 13:45*

Författarseminarium: Finns det behov av romsk litteratur?

Författarna Gunilla Lundgren, Hans Caldaras, Adam Parno Szoppe, Ann Eriksson, Ramona Melker och Kati Dimitar Taikon berättar om sitt skrivande. *Tid: 14:00- 16:00*

Seminarier är kostadsfria och öppna för allmänheten.
Medborgarhuset plan 4; T-bana Medborgarplatsen
För mer information: mia@romaniglinda.se www.romaniglinda.se

Vi reserverar oss för eventuella ändringar i programmet.
Programmet är finansierat av Stockholms kulturförvaltning och Statens kulturråd.

sensus

Torsdag den 8 november:

Romers situation i Sverige och Europa idag.

Tid: 10:00-11:00

Kan man arbeta som romsk kvinna?

Amira Zamel ungdomscoach berättar om möjligheten till arbete utan att förlora sin kultur. *Tid: 11:15 - 12:00*

”10 lektioner om tolerans”

Christer Mattson föreläser om intolerans och berättar om sin senaste lärarhandbok. *Tid: 13:00- 13:45*

Förlorar dagens romska ungdom sitt språk och sin kultur? Hur kan vi själva påverka detta?

Kati Demitri lärare hos Roma Kulturklass och redaktör på ungdomstidningen Le Romané Nevimáta, berättar om Roma kulturklass och deras metoder, om hur de upprätthåller den romska kulturen romanipé i deras skola. *Tid: 14:00- 15:00*

Fredag den 9 november:

Invigning Ann-Margarethe Livh *Tid: 10:00-10:15*

”Katizi” ett nytt HBV-hem för unga romska tjejer

Katja och Ingrid Blomerus berättar om det nyöppnade Katizihemmet i Vingåker. *Tid: 10:15-11:00*

Kathak dansens resa

Sunita Indira Singh berättar om hur hon kom i kontakt med Kathakdansen och kopplingen till flamenco och romsk dans. Workshop - kom och pröva på. *Tid: 11:15-12:00*

Romer och migration

Ingrid Schiöler talar om situationen för asylsökande romer och om kulturlöshet. Har romska flyktingar tappat sitt språk och sin kultur under asylprocessen? *Tid: 13:00-14:00*

” Rom san? /Är du rom?”

Ingrid Schiöler och Nuri Selim talar om framtiden och kommande kulturprojektet i Göteborg. *Tid: 14:00- 15:00*

Ulf Lundkvist och Bengt O Björklund samtalar om sitt samarbete.

kommer fram till mig och säger att de är mycket förtjusta i den, säger Bengt. Det är även många andra som gillar serien och som kanske för första gången uppmärksammar ett problem, till exempel att romer inte släpps in på campingen trots att de har förbeställt plats..

Serien driver både med majoritetsbefolkningens och med romernas fördomar. Den är även rent vitsig när andan faller på.

Hur långt kan man då driva med romernas egna fördomar? Var går gränsen mellan skämt och att kränka någons identitet?

– Gränsen är givetvis fin, men jag har ju Fred som bollplank, svarade Bengt. Vissa strippar som jag tycker är roliga, blir aldrig gjorda, som den om ...

För Ulf var det en utmaning att göra serien.

– När jag först började med den visste jag nästan ingenting om romer. Men i och med att jag får tidningen vet jag numera en hel del. Jag tycker att det är roligt och viktigt att lyfta dessa frågor.

Det var en munter tillställning med mycket skratt. Även Radio Romanó var på plats.

Bakro fyller tio år

I mitten av oktober var det vernissage på Skarpnäcks bibliotek av den nya utställningen om seriefiguren Bakro, en originalserie som gått i É Romani Glinda i tio år. Med på vernissagen fanns både tecknaren Ulf Lundkvist och seriens manusförfattare Bengt O Björklund. Samarbetspartner på biblioteket var Leila Karimi.

Text: ÉRG Foto: Rosario Ali

Fred Taikon inledde festligheterna med att berätta lite kort om seriens tillkomst. Han överlämnade sedan mikrofonen till Bengt O Björklund som berättade om hur han och Ulf Lundkvist först träffades och om hur deras samarbete började.

– Vi träffades första gången när jag arbetade på tidskriften Socialtjänsten. Ulf gjorde en hel del illustrationer där. Senare när jag började arbeta på Skandinavien direkt, en tidning som gick ut till landets alla sjuksköterskor, föreslog jag för redaktionschefen Jens Liljestrand att ”ska vi inte etablera ett samarbete med Ulf?” Och så blev det. Tillsammans gjorde vi serien Fia om en lakonisk sjuksköterska i flera år, sade Bengt.

Senare när Bengt började på É Romani

Glinda 2001 gjorde han samma kupp igen

och föreslog för Fred att ”borde vi inte ha en serie om en rom?” Och så blev det.

Att serien är uppskattad märks.

– Det är många romer som

Ulf Lundkvist, Bengt O Björklund och Katri Linna under minglet.

Bakro

En originalserie av Ulf Lundkvist och Bengt O Björklund.

Romanifolkets visor

Med stor glädje presenterar vi konserten med
Ralf Novak Rosengren och Marie Länne Persson
Sundsvall, Kulturmagasinet, onsdag 5 december kl 12.00
Härnösand, Sambiblioteket, onsdag 5 december kl 19.00

Efterlysning!

Majoritetssamhället har inte lyckats ta till vara på romskt kulturarv på ett värdigt sätt.

I Västernorrland undersöker vi hur vi ska kunna råda bot på det.

Vill du dela med dig? Av dina erfarenheter, berättelser och upplevelser
– bra och dåliga – från Västernorrland?

Hör av dig till Anna Cedergren, kulturexekutiv, Sundsvalls kommun
på 060-19 18 55 eller anna.cedergren@sundsvall.se

Fred Taikon talar med författaren och historikern Herman Lindkvist.

ÉRG på årets bokmessa

Under året bokmessa i Göteborg var ÉRG med igen i samarbete med www.jamis.se, med stöd av Ungdomsstyrelsen och Kulturrådet. Montern på Internationella torget var välbesökt. Intresset var stort kring den romska frågan. Med i montern fanns även representanter från tre av de andra nationella minoriteterna.

Text och foto: Bengt O Björklund

Som vanligt är det inledningsvis inspirerande att springa runt på de olika seminarier som erbjuds och kika på alla de olika monterarna och deras monteraktiviteter. Jag hamnade först på ett seminarium om tolerans.

I september i år delade Teskedsorden ut boken *Vem är du?* En bok om tolerans av Pernilla Stalfelt (Rabén & Sjögren) till alla barn i årskurs 3. Boken ska locka till samtal, lek, reflektion och skapande i skolan såväl som i hemmet. På scenen fanns Pernilla Stalfelt, författare och illustratör, Tarja Håkansson, pedagog på Törnlyckeskolan i Höganäs, och Camilla Nagler, generalsekreterare i Teskedsorden. Moderator var Christina Wahldén, författare och journalist.

– Teskedsorden grundades av Tidningen Vi år 2006, inspirerad av den israeliske författaren Amos Oz bok *Hur man botar en fanatiker*. Stiftelsen arbetar för ökad tolerans och respekt människor

emellan och har som sitt motto För tolerans Mot fanatism. Teskeden är en symbol för handling. Amos Oz menar att den människa som vill släcka en eld hämtar en hink vatten och öser över elden. Om hon inte har någon hink tar hon ett glas och om hon inte hittar ett glas tar hon en tesked. Och om vi alla bidrar, även med en liten insats, kan vi faktiskt släcka elden – den farliga eld som fanatismen utgör i dagens värld. Alla vi frågade ville ingå i den nya styrelsen, berättade Camilla Nagler.

I linje med det arbete Teskedsorden bedriver bad man författaren Pernilla Stalfelt att skriva en bok om tolerans för tredjeklassare.

– Barnen har själva bidragit till denna bok med tips och teckningar. Nivån ligger på barnens egen tillvaro. Boken måste få vara lite knasig. Den beskriver hur olika alla kan vara, hur vi alla tänker olika. Kan man förstå hur en katt tänker,

kan man förstå hur en människa tänker, sade Pernilla Stalfelt.

Tarja Håkansson menar att det handlar om att väcka läsintresset hos barnen.

– Kan man väcka läsintresse, kan man berika barnen med det mesta om världen. Där spelar skolan en stor roll.

Boken om Katarina Taikon

Direkt efter var det dags för ett seminarium om Lawen Mohtadis bok *”Den dag jag blir fri”* om Katarina Taikon. Med på seminariet var Katarinas syster, silvermedalen Rosa Taikon och Thomas Hammarberg, tidigare europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter. Moderator var Björn Linnell, senior advisor på Natur & Kultur.

Katarina Taikon är kanske mest känd för sina självbiografiska böcker om Katitzi, men hon var också en av de starkaste förkämparna för mänskliga rättigheter i Sverige på 1960 och 1970-talen. Tillsammans med sin syster Rosa Taikon och andra kulturpersonligheter, aktivister och politiker kämpade hon för romernas rätt till bostäder, skolgång och inkludering i samhället.

– När jag först hörde talas om Katarina hade jag inte läst Katitzi-böckerna, men jag blev chockad över att ingen hade skrivit hennes historia, sade Lawen.

Rosa Taikon var som vanligt uppfylld av starka känslor.

– Det finns så många känslor i att minnas tiden då vi kämpade tillsammans, Katarina, Thomas, Hans Caldaras och jag.

Thomas Hammarberg menade att romerna har det bättre idag tack vare Katarinas arbete.

– Men de har det fortfarande inte bra. I Sverige skickar vi fortfarande romer tillbaka till Kosovo, trots den hotbild som råder där. Det hat som råder mot romer i Europa idag är inte acceptabelt, den levnadsstandard romer har är under vanlig standard när det gäller boende, arbete, hälsa och skola. Romernas situation skulle jag vilja beskriva som katastrofal. Många är statslösa.

Rosa knöt an till 500-årsjubileet.

– Det tog 467 år innan det kom en

romsk kvinna som skriver en bok och startar en debatt, sade hon.

Lawen berättar att när Katarina började arbeta handlade det först om att stänga lägren.

– Jag blev verkligen illa berörd när jag upptäckte att romerna inte tilläts komma in i samhället, sade Lawen.

Thomas Hammarberg menade att Ivar Los romantiska syn på romer bara förstärkte de rådande fördomarna.

– Vi måste kunna erkänna ett folks kultur och samtidigt ge dem sina fullständiga mänskliga rättigheter, sade han.

Rosa berättade om diskussionerna kring lägrens stängningar.

– Ivar Lo tyckte att lägren skulle vara kvar så att Stockholmsarna för en billig penning kunde se hur zigenare bodde.

Katarina insåg tidigt att det var med barnen man måste börja och startade skriva Katitzböckerna.

Thomas menade att just det faktum att hon hade lämnat lägret och att de andra var kvar spelade en stor roll i hennes engagemang.

– Hon kände ett stort tryck på sig och en plikt känsla gentemot de som var kvar i lägret. Hon var en medborgarrättskämpa som kunde föra romernas och andras talan.

Lawen menade att Katarinas drivkraft var att Sverige nu var ett välfärdsland med stor tillväxt som borde kunna inkludera romerna.

– Mitt i Välfärdssverige fanns en grupp människor som helt åsidosattes, detta tyckte Katarina var hyckleri.

Biblioteken och minoriteterna

Nyligen presenterades en rapport som visade på stor okunskap bland bibliotekarierna om vad det är som gäller med de nya direktiv biblioteken har fått av regeringen.

I Kulturrådets monter samtalade Fred Taikon med Sara Ahlryd, forskarstuderande vid Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap på Bibliotekshögskolan i Växjö, kring bibliotekens roll att synliggöra de nationella minoriteterna.

– Jag var med och skrev rapporten. Vi skickade ut en enkät till samtliga kom-

Thomas Hammarberg, Lawen Mohtadis, Rosa Taikon och Björn Linnell,.

munala bibliotek 2009. Offentliga myndigheter har idag en skyldighet att synliggöra de nationella minoriteterna.

93 procent av de böcker som vänder sig mot de nationella minoriteterna är på finska. En procent vänder sig mot romer.

– Vi fann att det var en mycket begränsad verksamhet inom alla områden som riktades mot de nationella minoriteterna. Kanske är biblioteken alldeles för marknadsstyrda. Kanske är höga utlåningssiffror allt för viktiga. Det måste finnas ett större mod att våga arbeta mot dessa grupper.

Fred Taikon talade om minoritetspolitikens betydelse.

– Synliggörandet av de nationella minoriteterna är ett ansvar för biblioteken, även om det inte finns några minoritetsgrupper i bibliotekets närområde. Man kan till exempel ha en judisk bokvecka trots att det inte bor några

judar i området. Man kan också prenumerera på olika minoritetstidningar, trots att dessa minoriteter inte bor området, men de kan vara intressant av många skäl. De svenska folkbiblioteken har en mycket begränsad verksamhet riktad mot de fem nationella minoritetsgrupperna. Detta gäller både när nya böcker, tidskrifter och annat köps in, som när olika verksamheter och former för samarbeten planeras. Vad detta beror på framgår inte av studien, men att det ligger ett ointresse i botten bland bibliotekarierna är nog ställt utom tvivel. Biblioteken borde ta kontakt med de minoritetsföreningar som finns i området och initiera samarbete.

Fred Taikon berättade om É Romani Glindas arbete med olika bibliotek i landet.

– Men ligger det på oss nationella minoriteter att söka upp biblioteken när

Christina Wahldén, Camilla Nagler, Pernilla Stalfelt och Tarja Håkansson.

Fred Taikon talar med Sara Ahlryd om bibliotekens roll att synliggöra de nationella minoriteterna.

det är biblioteken som har en uppsökande skyldighet?

Föreningen ÉRG har också ett nystartat romsk bokförlag som använder sig av bibliotekstjänst för distribution.

– När vi kontaktade de olika biblioteken synliggjorde vi tidningen och boken Marie-Claude – en romsk tjej och därmed ökade prenumerationerna och inköpet av boken. Vi romer vet att romsk litteratur inte är någon kioskvältare, därför är det svårt att få något förlag att ta sig an ett romskt manus. Därför startade vi ÉRG förlag.

Romska röster

Ett annat seminarium som hölls i Kulturrådets monter hade titeln ”Romska röster”. Medverkade gjorde Kati Dimitertaikon från den romska tidskriften *Le Romané* Nevimata, Heléne Jensen från förlaget Podium och Keith Palmroth, romsk rektor på Agnesberg folkhögskola.

Keith berättade om skolan och det arbete de bedriver.

– Vi är här för att bidra till att romska röster blir hörda, sade han.

Kati berättade om *Le Romané* Nevimatas arbete. Den riktar sig främst till romska ungdomar och är skriven på romani chib.

Heléne berättade Podiums arbete.

– Vi arbetar för att smala böcker ska

bli tillgängliga, bland annat böcker på de nationella minoritetsspråken.

Kati berättade om en pågående uppsatsävling under temat ”Ung rom idag”.

– Vi vill lyfta fram dolda romska talanger och berättare.

Keith talade om ekonomi.

– Vi måste få ett utrymme att ta fram romska författare och romska böcker.

Heléne hoppas att det kommer fler romska böcker på romanés. Keith påpekade vikten av romska förebilder inom litteraturen.

– Vi har inget litteraturstöd för vår undervisning men vi litar på att våra lärare att uppmuntra våra romska elever, sade Keith.

De menade alla att media kan spela en

större roll än vad de gör idag.

– Det är ett problem att massmedia inte lyfter den romska litteratur som ändå finns, menade Heléne. Och förebilder lyfts nästan enbart i minoriteternas egen media.

En bok om tolerans

Ett annat seminarium som gick på fredag eftermiddag hette Hur lär man ut tolerans? Medverkade gjorde Christer Mattsson som skrivit boken ”Ingen blir nazist över en natt” och som i höst kommer med en ny lärobok om hur man undervisar i tolerans och mot rasism i skolan; Qaisar Mahmood, tidigare huvudsekreterare i Integrationspolitiska kommittén, aktuell med *Jakten på svenskheten* där han rest 900 mil på mc i jakten på det svenska; och Margot Wallström, styrelseledamot i teskedorden och tidigare FN:s särskilda representant för att bevaka kvinnors utsatta situation i krig och andra konflikter. Moderator var Björn Linnell, senior advisor på Natur & Kultur.

Är tolerans gentemot andra människor och idéer något vi bara har, eller går det att lära sig ökad tolerans?

Margot Wallström kommer från Västerbotten men ser sig som världsmedborgare.

– Det är viktigt vilka värderingar jag för över till mina barn. I det sammanhanget är tolerans mycket viktigt, att kunna sätta sig in i någon annans situation.

Christer Mattsson, Qaisar Mahmood, Margot Wallström och Björn Linnell.

Qaisar Mahmood menade att ordet tolerans inte var lika bra som ordet förhållningssätt.

För Christer Mattsson är ordet tolerans synonymt med hans elever.

– Det är ett sätt att samexistera.

Margot Wallström menade att det inte finns någon given måttstock på vad tolerans innebär.

– Demokrati är dock alltid utgångspunkten. Alla länder i världen utom 11 har haft demokratiska val, påpekade hon. Demokrati innebär tolerans. Dialog är viktigt. Intolerans handlar idag mycket om romer och muslimer

Qaisar Mahmood menade att det är viktigt att kunna empatisera.

– Att lyfta fram tvivlet är viktigt och att kunna ge utrymme åt andra att kunna tvivla, sade Christer Mattsson.

Margot Wallström lyfte fram humorn i Christer Mattsson nya bok.

– Även humorn är en viktig ingrediens. Den som kan skratta kan inte bli en

fanatiker. Det är de rättrogna som är farliga. Idag finns det ingen respekt i hur vi tilltalar varandra. Se bara på kommentarsfälten på nätet. Vi måste se till det som förenar alla människor, sade hon.

Qaisar Mahmood menar att vi alla består av en massa olika lager.

– Oavsett var vi bor har vi många lager som vi kan hitta hos andra. Något av dem kan man finna hos alla, sade han.

Även om samhället förändras hela tiden, måste vi kunna prata med varandra, menade Christer Mattsson.

– Undervisning i tolerans är inte en debatt. Humorn är ett viktigt verktyg för mig i klassen.

Han berättar om en resa han gjorde några tjejer till Birkenau, om flickan som inte grät över judarnas öde, men av oro för sin egen lillasyster.

Han berättade mer om sitt arbete i klassen.

– Ett jämbördigt förhållande i klassen är viktigt. Ibland tar det ett tag innan hela samtalet har sjunkit in. Alla går nio år i skolan. Det går att göra något vettigt av detta.

Helène Jensen, Kati Dimiter-Taikon och Keith Palmroth.

Romanifolkets visor

Under ett seminarium på Bokmässan i Göteborg berättade Ralf Novak-Rosengren och Marie Länne Persson om Romanifolkets visor (Bo Ejeby förlag), en nya bok de gjort tillsammans.

– Vi upptäckte sambandet mellan våra kulturer och har förstått att det har funnits där hela tiden genom de här femhundra åren, säger Marie som inte är resande.

Det är efterlängtat bok.

– Alla som är intresserade av denna musikskatt kan ta del av den nu. Kanske speciellt de resande som vuxit upp utan att veta att de tillhör romanifolket. För dem kan det vara roligt att hitta sitt folks sångröst.

När Ralf är ute och talar om romer har han märkt att folk har en schablonbild om romer, om lägerelden, en man som spelar violin och vacker kvinna som dansar.

– Och så tittar man i den här boken och ser att det inte alls är så, säger han.

I de länder som romer har vistats länge i har de påverkat musiken. De har till exempel gett Spanien sin flamenco och i Finland har romerna anammat tangon.

– Här i Norden har vi inspirerats av den folkliga musiken. Därför tror jag att många kommer att bli väldigt överraskade, samtidigt kommer det att säga pling där uppe, ”jaha vi börjar förstå mer”. Vi är ingen homogen grupp romer utan många romska grupper, berättar Ralf.

Boken bygger mycket på Ralfs stora visskatt som består av ett sextiotal låtar och visor. Det finns också kapitel om de sammanhang som visorna har sjungits och traderats i.

– Många av kapitlen har vi skrivit i dialogform. Vi kom på att det är ett bra sätt då vi ju är två olika personer från två olika kulturer. Och det är likadant med vårt forskningssamarbete. Vi har våra olika positioner och ser på olika saker på olika sätt och kan därför hjälpa varandra

att hitta olika sammanhang och miljöer, säger Marie.

Boken innehåller även kapitel om romanifolkets olika spelmän, bland andra Karl Herman Erlandsson, Lorens Brolin och Carl Jularbo. Det finns även en avdelning med nyskrivna sånger.

– Det fina med denna musiktradition är att det finns en obruten vilja att revitalisera avsmnade traditioner hos er och musiken har faktiskt levt vidare, även om ni fortsätter att göra nya sånger, berättar Marie.

Anneli Ylijärvi, Lena Elsasdotter Niska och Ellacarin Blind.
Samtalsledare var Rosario Ali från É Romani Glinda.

Jamis.se i vimlet på Bokmässan

I år hade Jamis.se en monter på Internationella torget. Många besökare var nyfikna och ville veta mer om de nationella minoriteterna och deras arbete med jämställdhetsfrågorna.

Sponsor var Ungdomsstyrelsen.

Text och foto: Bengt O Björklund

Under de fyra dagar bokmässan var igång var det många besökare i montern.

– Vi hade också ett flertal aktiviteter där, då vi intervjuade våra inbjudna gäster, Anneli Ylijärvi från Sverigefinska Kvinnoforum, Sirpa Kyllönen från Sverigefinska Riksförbundet, Lena Elsasdotter Niska från Svenska Tornedalingars Riksförbund och Ellacarin Blind från Svenska Samernas Riksförbund, berättar Mia Taikon.

Det blev intressanta debatter och frågor från de som stannat för att lyssna.

– Vi blev förvånade över det faktum att många av de högstadiungdomar som besökte montern inte hade hört talas om att det fanns något som heter ”nationella minoriteter”. När vi frågade dem fick vi svar som att det var muslimer, buddister etc, eller att det var kurder, somalier etc. En del av dem trodde att det handlade om politiska partier.

I montern fanns bland annat material från de medverkande organisationerna. Alla de artiklar som finns på jamis.se om de nationella minoriteternas jämställdhetsprojekt som fått bidrag av Ungdomsstyrelsen fanns utskrivna och var mycket populära.

Scenframträdande

På Internationella torgets scen ställdes den provocerande frågan ”Är jämställdhet en kulturfråga?” På scenen stod Anneli Ylijärvi och Ellacarin Blind. Moderator var Mia Taikon från Jamis.se. Det var fullt på stolarna framför scenen, cirka 100 personer lyssnade till diskussionerna. Mia berättade om Jamis arbete med att lyfta fram de projekt om jämställdhet bland de nationella minoriteterna som fått bidrag av Ungdomsstyrelsen och tog upp vikten av att männen är med i jämställdhetsarbetet. Det är

lätt att jämställdhetsarbetet ses som en kvinnofråga, vilket det absolut inte är. Anneli Ylijärvi menade att det krävs stora förändringar, inte bara i köket. Hon menade också att de måste ha männen med sig så kanske man slipper den här typen av projekt i framtiden. Hon berättade om det projekt de håller på med just nu, en enkätundersökning där både män och kvinnor får svara på frågor om hur de delar upp arbetet i hemmet.

Ellacarin Blind berättade om deras projekt som ska lyfta fram de unga samiska renskötarmännen som idag är en grupp som hamnat i bakvattnet.

Ellacarin Blind menade att det är viktigt att jämställdhetsdebatten hålls levande.

Publiken inbjöds att komma till montern om de ville veta mera eller diskutera det som sagts på scenen. Det var det många som gjorde. Det blev många frågor om de olika projekt som var på gång och de som redan avslutats.

Monterseminarier

Under monterseminarierna talade Anneli Ylijärvi, Lena Elsasdotter Niska, Ellacarin Blind och Fred Taikon från É Romani Glinda. Samtalsledare var Rosario Ali.

En av frågorna som ställdes var hur pass jämställt det var i hemmet hos de nationella minoriteterna.

Anneli Ylijärvi svarade att det var mest kvinnan som skötte hemmet Ellacarin Blind ansåg att det fanns andra frågor som var viktigare än vem som gjorde vad i hemmet. Lena Elsasdotter Niska menade att det inte var någon större skillnad på tornedalingars jämställdhet i hemmet och den övriga befolkningens.

Fred Taikon talade om den stora bristen på jämställdhet i hemmet bland romerna. En stor anledning kan vara att de romska kvinnorna inte får något arbete och bara har hemmet att hålla sig till.

Montern och de program som fanns var mycket uppskattade. Gästboken blev full av glada tillrop och positiva kommentarer.

Kanske återkommer vi nästa år.

Boken om Katarina

Lawen Mohtadi, född 1978, är en svensk journalist med kurdisk bakgrund. Hennes föräldrar kom till Sverige som politiska flyktingar. Hon har arbetat som frilansreporter på SR, samt på ett antal tidningar. Hon var mellan juni 2008 och mars 2011 chefredaktör för kulturtidskriften Bang. År 2003 utsågs hon till "Årets medierookie" och belönades med 25 000 kronor av Sveriges Tidskrifter. Nu har hon skrivit boken om Katarina Taikon som blivit mycket uppmärksam.

Text och foto: Bengt O Björklund

På Boksläppet på Södra Teatern i Stockholm berättade Lawen om hur hon först fick idén om att skriva "Den dag jag blir fri", en bok om Katarina Taikon.

– Det var 2005 som jag gick ner i SR:s bibliotek och såg ett bokomslag med Katarinas foto. Boken handlade bland annat om striden med Ivar Lo Johansson. Efter att ha sett det fotot var jag fast. Jag upptäckte då att inget fanns skrivet om Katarina och tog kontakt med Rosa Taikon, hennes syster.

När boken Zigenare kom ut 1963 ledde den till en stor debatt.

– Katarina beskrev i den tydligt romernas situation i Sverige som då fortfarande bodde i läger och inte fick gå i skolan.

I boken skrev Katarina också om Ivar Lo Johansson som träffat och intervjuat romer.

– Hon kritiserade honom för hans syn på romer, för att han såg på romerna som ett exotiskt inslag i Sverige, något hon absolut inte kunde gå med på.

Boken fick ett stort genomslag, mycket på grund av att hon kritiserade en av Sveriges mest kända författare.

Lawen insåg ganska snart att hon var tvungen att börja helt från början.

– Mina källor har varit Rosa Taikon, hennes familj och nära vänner. Att prata med dem om det som hände för 50 år sedan har väckt mycket starka känslor.

Hon drar en parallell med Martin Luther King.

– Det fanns både en glädje och frustration i Katarinas liv och arbete. Det var många gånger både brutalt och hårt. 1964 träffade hon faktiskt Martin Luther King. Då var hennes arbete i en uppbyggnadsfas.

De frågor som Katarina drev var skol- och bostadsfrågor.

– På den tiden bodde ju romerna i läger. Hon var med om att tömma dem och skaffa fram lägenheter till romerna. Jag visste att detta var en historia om diskriminering, men jag hade inte en aning

efter tuberkulos som hon ådragit sig i den miserabla skola samerna tvingats gå i bestämmer hon sig för att fullfölja hennes och systemens dröm om att förbättra villkoren för de samiska barnen. Sagt och gjort, hon spänner på sig skidorna och åker mot Stockholm för att träffa kungen, vilket hon gör. Men det besöket gav inte så mycket mer än några signerade foton, däremot mötte hon den schweiziske pastorn Henri Roehrich, som blir hennes enda förälskelse, och andra kristna som erbjuder henne hjälp.

om den våg av antipati som kom när romerna började flytta in i lägenheter på 60-talet, en tid då välfärdssamhället florerade, men inte för romerna. Det var inte alls självklart att alla människor skulle få vara en del av välfärdssamhället.

Trots att Katarina från början sympatiserade med socialdemokraterna, tog hon senare avstånd från dem.

– Hon blev besviken över hur de särbehandlade romerna. I slutet av 60-talet kritiserade hon Socialdemokraterna i starka ordalag.

Lawen menar att Katarina har betytt mycket för romernas situation i Sverige, särskilt när det gäller bostads- och skolfrågor. Det var hon som lyfte fram romerna på den politiska agendan och synliggjorde dem på den sociala arenan.

– Hon synliggjorde romerna för första gången. Det finns bara en Katarina Taikon, men det finns många som är inspirerade av hennes arbete, jag själv till exempel.

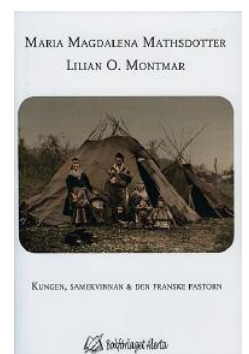
Lawen Mohtadi tillsammans med Katarinas dotter Angelica Ström.

Gripande samiskt öde

Lilian O. Montmars biografi över Maria Magdalena Mathsdotter (Bokförlaget Alerta) är en gripande berättelse om en samisk kvinna i mitten av 1800-talet och hennes kamp för att samiska barn ska få gå i skolan på samma villkor som alla andra.

Maria Magdalena var en mycket religiös kvinna med en obändig tro på sitt uppdrag. När hennes syster dör i sviterna

Hon lyckades få hjälp att starta flera skolor och daghem för samer. Hon gjorde även en andra resa till Stockholm för att få slut på meningsskiljaktigheterna mellan nybyggarna och samerna i norr, vilket ledde till en ny lag.

Bengt O Björklund

Romané Bučá

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonden

Så arbetar vi i Sverige med romsk inkludering

Romané Bučá – Romska arbeten – är ett arbetsmarknadsprojekt som drivs av Sensus Stockholm Gotland i samverkan med Eskilstuna och Uppsala kommuner, Stockholm Skarpnäck stadsdelsförvaltning samt Sundbybergs folkhögskola under tiden 2011 – 2014.

Välkommen till vår konferens den 15 november där vi berättar hur vi i projektet vill finna metoder för hållbar romsk inkludering i samhälle och arbetsliv och samtidigt förbättra romernas situation.

14.00 Sensus hälsar välkomna

14.10 Statssekreterare Jasenko Selimović - Regeringens strategi för romsk inkludering 2012-2032

14.40 Romané Bučá - Ett nationellt projekt växlar upp regeringens strategi

15.00 Romané Bučá – Eskilstuna. Arbete och studier genom empowerment!

15.15 Romané Bučá – Uppsala. Vi öppnar vägar till arbete och studier.

15.30 Romané Bučá – Stockholm. Utbildning för ett bättre liv!

15.45 Romané Bučá – Sundbyberg. Behandlingsassistentutbildning, vägen till arbete.

16.00 Kaffe

16.20 Transnationellt arbete.

16.30 Delegationen för romska ärenden i Finland - en kontinuerlig satsning

17.00 Avslutning.

15 november 2012

Konferensanläggning 7A Odenplan, lokal Freja

Norr tullsgatan 6; Stockholm

T-bana: Odenplan

Anmäl er senast den 10 november via:

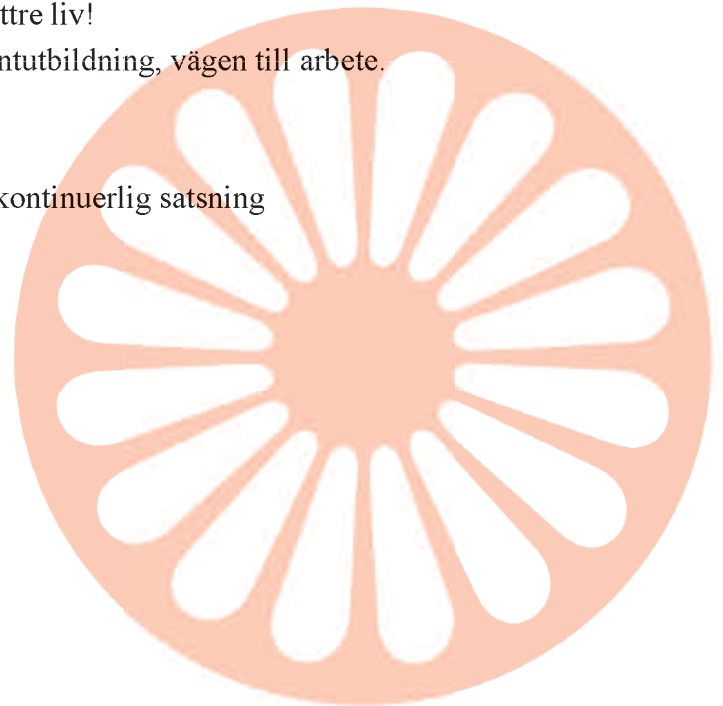
birgitta.israelsson@sensus.se

För mer information kontakta

Rosario Ali Taikon 08-615 57 58 rosario.ali@sensus.se

Birgitta Israelsson 08-615 57 29 birgitta.israelsson@sensus.se

www.romanebuca.se

sensus

 Uppsala
KOMMUN

Sundbybergs
Folkhögskola

 Eskilstuna
kommun

Romskt ös på Dansens hus

Barn, bilar och romernas egna berättelser fanns på scenen när Berlinbaserade argentinska Constanza Macras besökte Dansens Hus. Tillsammans med en stor grupp romska amatörer, musiker och artister samt dansare från sitt kompani DorkyPark gav hon en rörande, vild och lustfylld föreställning.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Dansens hus

Constanza Macras och hennes mångfacetterade kompani ser dans som en social rörelse och nu har de vänt blicken mot de utsatta romerna i Ungern, Tjeckien och Slovakien. Tillsammans med en stor grupp romska musiker, artister och dansare, handplockade från de tre länderna, tar hon med publiken till Europas periferi. Till ghetton där miljontals romer hotas av öppen rasism, fattigdom, diskriminering och utanförskap.

Föreställningen inleds med att en gammal bil rullar in på scenen framför ett garage till ljudet av Gelem, gelem. Ut ur bilen kommer ett överraskande stort antal människor. Många av dem romer.

Föreställningen driver både med romska seder och bruk samt alla de förutfattade meningar som råder om dem. Vi får följa olika livsöden som berättas och hela tiden dansas det till den riviga musiken.

Musiken som framförs av bandet på scenen är otroligt vacker och violinisten glimmar verkligen till.

En tyska kommer in på scenen och talar om hur bra romerna hade det under kriget.

Bandet driver på hela föreställningen. Det händer olika saker överallt på scenen i ett ursinnigt tempo. Det är en orgie i kläder också.

En amerikanska kommer in på scenen och romantiserar hej vilt om romernas kultur och liv.

Romsk hiphop och klassisk östeurope-

isk romsk dans framförs i ett rasande tempo. Den rasistiska tyskan kommer in på scenen igen.

– Romer stjälar barn och äter dem, säger hon.

En äldre romsk man berättar sin historia. Han är lärare.

Ett storbråk utbryter på scenen. Plötsligt är det lugnt igen, nästan sakralt

med körsång innan bråket åter tar fart. Nu dansar alla dansare romsk dans i hög fart. Det är rena partyt!

Det är en vild och ömsint föreställning och innan man vet vad som egentligen har hänt är föreställningen slut. En kvinna kommer in på scenen och tänder en lägereld som strax därefter släcks.

Tre av de åtta medlemmarna i den judisk-romska orkestern JR Band på Röhsska museet i Göteborg där de spelade judisk och romsk musik.

Sverigefinska seniordansare visade upp sin dans på Göteborgs kulturkalas.

Resandefolket på Göteborgs kulturkalas

Text och foto: Bo Hazell

För första gången någonsin fick de resande vara med och visa upp sin kultur på Göteborgs kulturkalas i mitten av augusti som ett led i 500-årsjubileet av deras ankomst till Sverige 1512. Kulturkalaset startade på 1990-talet och är en av Sveriges största stadsfestivaler med omkring 900 000 besökare varje år. Det bjöds på gatuteater, cirkus, marknad, karnevalståg, baletter, symfoniorkester, jazz, dansband, stand up, konst, design, poesi, film m.m.

Kulturgruppen för resandefolket stod för flera evenemang på Röhsska museet och på Göteborgs stadsmuseum. Bennie Åkerfeldt och Pelle Jageby framträdde med sin musikteaterföreläsning Resandeblood på båda ställena. Likaså den norske dragspelsmusikern Jan T. Karlsen. Han har tidigare fått pengar ur Romani-folkets/Taternes kulturfond – den fond på 75 milj. nok som norska staten instiftat som en kollektiv kompensation för övergreppen mot resandefolket i Norge och vars avkastning årligen tilldelas resande. Jan T. Karlsen använde pengarna till att

forska om Calle Jularbo och framförde dragspelskungens musik.

Vice ordförande i Kulturgruppen för resandefolket, Simon Wallengren, höll ett föredrag där han berättade om de fördomsbilder som majoritetssamhället skapat om resandefolket under 1900-talet.

Vid två tillfällen föreläste Bo Hazell om resandefolkets historia i Skandinavien. Rose-Marie Wallengren och Richard Magito Brun berättade om den nyligen invigda permanentutställningen ”Möt Resandefolket” på Bohusläns museum i Uddevalla.

Richard Magito Brun, som är styrelseledamot i Göteborgs Rättighetscenter och i Kulturgruppen för resandefolket, är arkitekt och konsthistoriker. Han tillhör en cirkus- och tivolisläkt med rötter i tyska sinter. Richard föreläste om ”Resandefolket och bildkonsten” och han visade bilder på sinter och resande som framställts på teckningar, målningar, cirkusaffischer och fotografier. Besökarna fick bland annat se ett träsnitt från mitten av 1500-talet föreställande en sintifamilj.

Richard Magito Brun visade flera konstverk där hans förfäder avbildats. Bland annat en kakelplatta från 1700-talet. På den kunde besökarna se en förfader till Richard som gjorde reklam om en gycklare på en cirkusföreläsning.

Kakelplattorna användes för att göra reklam. På en impressionistisk målning från 1885, som hänger på Malmö konstmuseum – ”Tattare på Öland” – ser man en hästhandlare.

På Göteborgs kulturkalas spelade även Svarta safirer romsk musik från Balkanländerna. En nybildad judisk-romsk orkester spelade judisk och romsk musik vid två tillfällen på Röhsska museet.

Simon Wallengren föreläste om fördomsbilden mot resandefolket.

Skojareberget invigt

Text och foto: Bo Hazell

Den 14 september invigdes en vandrings slinga till resandebosättningen på Skojareberget utanför Ed i Dalsland. Där bodde resande ända in på 1950-talet. I samband med invigningen hade Den skandinaviska resandekartan och Dals-Eds kommun sammanställt en uppmärkt gångstig till lämningar vid boplatsten. Där vandringsstigen börjar har kommunen satt upp en stor informationstavla som berättar om Skojareberget och dess invånare. Inte bara på svenska, utan också på resanderomani, engelska och tyska. Den som följer den markerade leden möts av flera informationstavlor som förklarar vad som finns att se.

Invigningen drog många besökare, både folk från trakten och resande från hela Sverige och från Norge. Vilhelm Johansen och Hilde Iren Borge Strøm sjöng och spelade. Kommunrådet i Dals-Ed, Martin Carling och landstingets ordförande i Østfold fylke, Ole Haabeth höll tal. Själva invigningen förrättades av Anette Katarina Rosengren Andersen från Norge och Anette Magnusson (Rosenqvist) från Sverige, som båda är ättlingar till dem som bott på Skojareberget.

För många resande var invigningsceremonin förenad med starka känslor och flera berättade spontant för dem som deltog i vandringen vad den iordningställda platsen betydde för dem.

På kvällen ordnades en konsert i Allhuset Stallbacken i Ed med resandemusiker från både Norge och Sverige, bl.a. Nora & Fredrik med band, Hilde Iren Borge Strøm och Vilhelm Johansen m.fl. Konferencier var en lokalkändis i Ed, Ingvar Johannesson, som själv har rötter i resandekulturen.

Dagen efter invigningsfestligheterna ordnades en hantverks- och kulturdag i Gamla Real i Ed. Där visades allmänheten hur resandefolket försörjt sig, bl.a. med trådarbeten, knivslöjd, bindning av pappersblommor o.s.v. Där fanns även flera utställningar om resandelivet.

Parallellt med detta ägde flera föreläsningar rum. Simon Wallengren i Kulturgruppen för resandefolket berättade om resanderomanin och förde en dialog med andra resande om deras egna varieteter av språket. Ordföranden i Romanifolkets/taternes kulturfond och representant för LOR (Landsorganisasjonen for Romanifolket), Sissel Daabous och chefen för Romanifolkets/taternes kulturfond, Jon Gunnar Arntzen berättade om hur fonden årligen tillskjuter medel till resande för bokutgivning, cd-produktion, utställningar, forskning om resandemusik och språk o.s.v.

Jan Karlsen, som tack vare medel ur kulturfonden, kunnat forska om Calle Jularbo, berättade om dragspelskungen och framförde hans låtar. Ann-Charlotte Nilsson Eisfeldt och Richard Magito

Bodil Andersson, Den skandinaviska resandekartan berättar om en av de platser inne skogen vid Skojareberget där resande haft sina bosättningar ända in på 1950-talet.

Brun visade bilder och berättade om sina cirkussläkters historia. Det ordnades ett musikmöte mellan musikforskaren Gjermund Kolltveit och sångerskan Nora Pettersen, som själv är resande och framför resandesånger på gammalt resandemanér.

Trots att intresset var stort kring de flesta programpunkterna drog Anna Gustavsen ner de längsta och varmaste applåderna då hon berättade om "Livet på reisefot", om hur hon vandrat längs vägarna. Anna Gustavsen är med i TL (Taternes Landsforening) och anställd vid Glomdalsmuseet i Norge för att guida runt besökare vid permanentutställningen om resandekulturen.

Anette Magnusson (Rosenqvist) från Sverige t.v. och Anette Katarina Rosengren Andersen från Norge t.h. förrättade invigningen av vandrings slingan till Skojareberget. Båda är ättlingar till de som bodde där.

Vegetarisk lasagne

Det här behövs till ca: 8 personer:

- 2 st. auberginer.
- 2 st. gula lökar
- 1st. purjolök.
- 2 st. morötter.
- 1 st. röd paprika.
- 1 st. gul paprika.
- 300 gr. champinjoner.
- ½ tub. tomatpuré.
- 2 paket krossade tomater.
- 1 paket lasagneplattor

Gör så här:

Skär upp alla grönsaker i lika storlekar utom morötterna. De ska grovrivas.
 Börja med att bryna paprikorna, därefter kan alla grönsaker brynas tillsammans i en stor stekpanna, gärna i omgångar om allt inte får plats. Lägg i svampen sist. När allt är brynt kan man lägga över allt i en gryta för nu behövs det plats för att göra tomatsåsen.
 Häll i de krossade tomaterna och den halva tuben tomatpuré häll på vatten så det täcker grönsakerna och låt de koka tillsammans i 15 minuter. Salta och peppra.

Det här behövs till béchamelsås:

- 5 msk vetemjöl
- 1 l. mjölk
- 3 msk margarin eller olja
- 2 påsar riven parmesanost
- Salt och peppar

Gör så här:

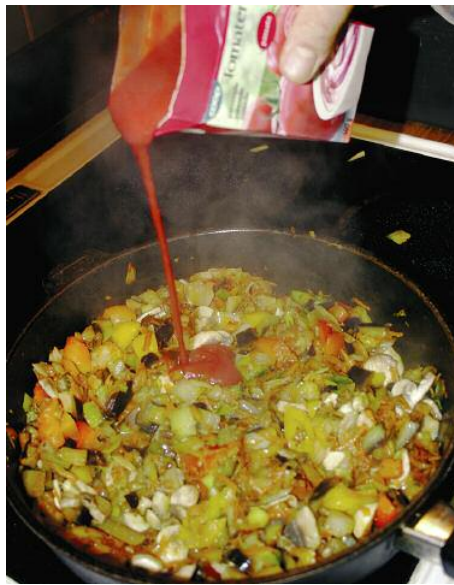
Smält margarin, blanda i mjölet och mjölken.
 Koka upp under omrörning och låt såsen koka 3 minuter.
 Häll i parmesanosten i béchamelsåsen.
 Såsen ska vara tjock för att den inte ska bli simmig.
 Smaka av med salt och peppar.

När allt är klart smörja en stor bakplåt med höga kanter. Börja med att tunt täcka botten på plåten med grönsaksfyllningen. Ta lite béchamelsås och fördela den över grönsaksfyllningen.
 Varva sen lasagneplattorna i tre lager avsluta med ett täcke av tomat och béchamelsås.
 Värm ugnen till 200 grader och sätt in plåten i ugnen, cirka 30

minuter eller tills ni känner att lasagneplattorna är mjuka.

Smaklig måltid !

Zelenimatítcko Lasagne

Gadó trubúl 8 ženénge:

2 st.	aubergine
2 st.	gálbene purumá
1 st.	púro
2 st.	morkojá
1 st.	lolí pipárka
1 st.	gálbeneo pipárka
300 gr.	buréci
½ tubo	puré ánda peredéci
2 kutíji	ličardé peredéci
1 kutíja	lasagne

Ker gadjá:

Šin sa le zelenimáta ánde sa gadjá baré kotorá. Na šin kotorá ánda le morkojá, trubúl řanglé vaj šindé ánde sané felíji.

Pek le pipérči te len šukár fárba pála godjá sar pekés sa le zelenimáta ánde jekh than ánde jekh barí tipsía. Te na avéla tut jekh barí tipsía, pek thaj šor oprál ánde jekh barí tigája. Akaná trubúl tut jekh barí tigája te čiravés o peredéjciáko sóso. Kána peklán sa le zelenimáta, šor sa le zelenimáta ánde é tigája. Akaná tho andré le ličardé peredéci thaj o dopáš o tubo puré peredéci, maj šor andré paj, te na díčon le zelenimáta, tho andré le buréci, muk te čiról ánde 15 minúci.

Gadó trubúl kana čiravés o parná béchamel sóso:

5 baré řojá	ařó
1 lítra	thud
3 baré řojá	margarína váj vulój
1 lítra	thud

2 kisí řangló parmesanosko čirál
lon thaj pipéri

Ker gadjá:

Bilár é margarína, šor andré o ařó, maj šor andré o thud thaj hamisár mišto. Muk te čiról o béchamelo ánde 3 minúci te thulól. Šor andré le duj kisíora čirál, maj tho lon thaj pipéri.

Le jekh baró bovésko plévo, makh o plévo margarínása. šor cířa ánda sóso le zelenimatása ándo plévo, maj šor andré cířa ánda o béchamelo. Akaná te vušaravés le lasagnepatrinénsa. Ker sa gadjá trin dáti. Getosár le sosása. Akaná muk te pečól ándo bov ánde 30 minúci, le sáma te na pahból.

Xan pe sastimáste!!

POSTTIDNING B

Avs.

É Romani Glinda
Egnahemsvägen 58
se-141 37 Huddinge
Sweden

Diskrimineringsombudsmannen (DO) är en statlig myndighet som arbetar mot diskriminering och för allas lika rättigheter och möjligheter.

**diskriminerings
ombudsmannen**

Anmäl diskriminering till DO

DO arbetar för att diskriminering inte ska förekomma i samhället. Genom att anmäla diskriminering till DO gör du tre bra saker:

1. Du ger dig själv möjlighet att få upprättelse för den kränkning som du utsatts för.
2. Du bidrar till att synliggöra diskrimineringen.
3. Din anmälan kan bidra till att andra inte behöver utsättas för samma sak som du.

Utsätts dina barn för diskriminering i skolan?

Får dina barn tillgång till den undervisning de har rätt till i skolan? Blir de mobbade eller trakasserade? Det finns en lag som förbjuder diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever. Om barn blir trakasserade eller utsätts för diskriminering kan du anmäla det till DO.

Har du frågor om diskriminering?

Ring DO:s telefonrådgivning som nås via växel n på 08-120 20 700. Rådgivningen har öppet måndag mellan kl. 10.00-11.30 och 13.00-15.00 samt tisdag-fredag mellan kl. 9.00-11.30 och 13.00-15.00.

Du kan även boka in ett besök om du föredrar att berätta om dina erfarenheter.

Mer information om DO och vad vi kan hjälpa till med finns på vår webbplats

www.do.se